

ดอกไม้โบราณคดีไทย ๑๑

โดย บัณฑล ๕๗ ๒๗

๕๖ ลีลา

“มะลิวัลย์พันจิกจวง
ดอกเป็นพวงร่วงเรณู
หอมมาน่าเอ็นดู
ชื่นจิตต์ติตวนิดา”

วรรณคดี : กาพย์เห่เรือ บทชมไม้

พระนิพนธ์ : เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐาสุริยวงศ์(เจ้าฟ้ากุ้ง)

ต้นตองจิก *Barringtonia racemosa*

ไม้อองศา *Lecythidaceae*

นามสามัญ ขาน Bottle Puff Tree

พุ่มสวยดี มาลีงาม ลำลีลา

ชื่อท้องถิ่น ยิน, ปูตะ และจิกบ้าน เมืองเพ็ญบ้าน Bottle Oak ปกคลุมหนา

ถิ่นกำเนิด เกิดแดนไทย, ใต้แอฟริกา แอฟริกา, มาเลเซีย, ที่อินเดีย

ในหมู่เกาะ แปซิฟิก จิกมากมาย และกระจาย ไปทั่ว สร้างพุ่มเตี้ย

ไม้ยืนต้น ขนาดกลาง รังไข่เดี่ยว ดอกยาวคล้าย คอลอม ชัมพูงาม

ชื่อดอกคล้ายแปรงล้างขวด ดอกทรงดอกทรง ชื่อไทยลง สังข์ลิ้นหอย ก่ออริมน้ำ

ผลรูปไข่ ปลายเป็นตรง ทรงงามล้ำ ทั้งต้นทำ สมนไฟร ได้หุงยา

บิดมูกเลือด แก้เลือดออก ตามไรฟัน แก่ดีขาน อากาไร ใช้ตามหา

ระดูขาว เหล่าสตรี ปวดศีรษะ อุจจาระ พิการ คั้นฝอย

ตามตำนาน พระยาสุพรรณนาคราช พุทธทาส แห่งพม่า ท่านให้

ยามพุทธองค์ ทรงวิมุตติสุข มิลุไป เกิดนาครก ปกป้องไว้ ใต้ต้นจิก

สถิตยพันธ์ ธรรมสถิตย

ต้นจิกถอน ปูตะ หรือจิกบ้าน

ต้นต้นพันธุ์ นั้นเกิด ในไทยนี้

ขยายไป อัฟริกา ขวาคี

ไปถึงศรีลังกา เคนยาเลย

ต้นจิกนั้น ขอบน้ำ ธารอบต้น ให้นำต้น ปูกลูกวางแดด แดดเลย

ใช้ดินร่วน ตามคุกลอง ดุนะเลย อย่างน้อย ปูกลูกเกิด ประเสริฐดี

ดอกจิกนั้น สีชมพู ดูสวยสด งามหมดจด เป็นพุ่ม ดูสดชื่น

ช่วงเมษา ผลิดอกเห็น เป็นทิว ต้นจิกนี้ มีความชื้น เจื่อตำนาน

เป็นต้นไม้ ในพระพุทธรูป ประดับ พระองค์ตรัสรู้ไซริ ทรงแย่ฐาน

เสวยวิมุตติ ใต้ต้นจิก เจ็ดวันวาร ป่าหิมพานต์ ต้นจิกเกิด กำเนิดมา

ยอดอ่อนจิก รับประทาน เป็นผักจิ้ม กับขนมจีน น้ำตกส้ม ลาบดีหนา

จิกทรงพุ่ม สวยงาม ธรรมชาติ ในวัดวา ก็ปลูกได้ ใช้จานดี

สรรพคุณ แก่ตาเจ็บ อักเสบไซ้ ไข้เป็นยา แก้ไอ พุพองฝี

ปวดตามข้อ แก้ท้องร่วง ปวดท้องไซ้ โรคน้ำดี แก้ช้ำ หายน้กแฉ

ศกุนตลา ณ หนองคาย

คำห่อขมปริมน้ำล้างามไม่ริมฝั่ง
จิตระพร้งขุยอดด่อนด่อนใส
น้ำตาแถมเจียอพลีร่ายกรายกล่อมไพร
ประทับใจธรรมชาติอันไผ่

เมษาเฝ้าอันละเทือนทุ่งเจ้าพลัดอก
ระย้าออยย้อยยวงขมิพุดาน
ลมพัดโบกเกสรโยกดีดละดาน
มิช้านานแดงจานลอยน้ำไป

ผลเกิดใหม่รูปไข่ปลาตัดตรง
ตุรุษทรงเป็นสามเหลี่ยมโคนแคบไซริ
ไข่เปื้อปปลาฆ่าแมลงดอดวายไป
เป็นสมุนไพรรักษาได้ทั้งโรคคน

เก็บยดด่อนคนได้ตะกร้ามิช้านัก   ไล่จานผักจิ้มแฉ่ดอร์อยอัน
กินได้บอยเสริมวิตามินไข่ไบบน   ตำราญอันจับถ่ายง่ายตายดี

กุศล คำเพราะ

ดอกลีกลอนทอนความไปไม่รู้จัก

เคยหายทักในลักรับนับสิบได้

ทั้ง King Queen Jack A เททั้งใจ

ผสมให้ลงสิบเท่านั้นพอ

ยื่นคำกล่าวต่อว่าดอกลีกลอน มันไม่ค่อยหมายถึงอะไรหนอ

เก็บไปถามความนี้จากคุณพ่อ อย่างฟังต่ออย่างพูดต่อเลยก็

ต้นลีกลอนไม่ยืนต้นหรือไม้พุ่ม งามขลุ่ยแตกกิ่งก้านเขียวสดสี

ดอกลีกลอนเป็นพุ่มพุดล้อมหรือกอไผ่ ทั้งมากมีสรรพคุณสมุนไพร

ร่มไม้ลีกลอนที่เสวยวิมุตติสุข หลังตรัสรู้พ้นทุกข์บุญยิ่งใหญ่

ฝนตกพราพรายมุลินทรรักษาโรคภัยป้องกันได้ เราจึงได้พระปางนาคปรกสืบเชื้อสายมา

ดอองพร เดชภูพานทอง

ดอกจิกฉวน ล้วนกำเนิด เกิดในไทย และประเทศแถบใกล้เคียง เป็นไม้พุ่ม
แตกกิ่งก้าน หนา ไม้ครอบคลุม ขอบที่นุ่ม น้ำหอมขจัด ทั้งขึ้นแถม

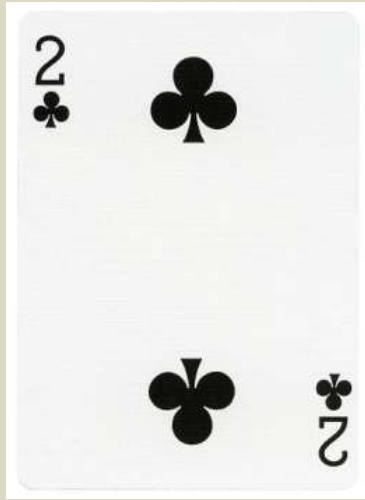
ใบที่เห็น เป็นใบเดี่ยว รูปไข่กลับ เรียงสลับ เว้นรอบกิ่ง ปลายตั้งแหลม
ดอกช่อห้อย ระย้าห้อย ขมิพุ่มแถม ดอกแรกแย้ม เมื่อดมดดม หอมละม้าย

ใบดอกจิก ที่แน่นแท้ ใจแก่ใจ ผลให้ใช้น้ำมาตำ น้ำแก้เสียด
แก้ท้องเฟ้อ ขจัดระบาย และคลายเครียด ร่ายละเอียด ศึกษากมาย ฝนคลายตน

ดอกจิกนี้ ที่แน่นแท้ ไม่แน่นนัก เพียงประจักษ์ การประดอง สดองสามหน
ได้แซ่ซ้ง กาลังกัน ตั้งหลายคน แต่ทุกหน ดอกจิกแพ่ แก่โพดำ

ศรีวัฒน์ สุวรรณ

ดอกลีกล้วย แก่โพดำ ศรีสุวรรณว่า
แต่ฉันว่า สองดอกลีกล้วย ทำสิบแต้ม
โพดำแย้ม หลบหลีกให้ ดอกลีกล้วย
ใจระริบ ฝ่าหมายปอง สองดอกลีกล้วย ดัมมี่เอ๋ย

ฉราภรณ์ สุทธิสุขะโน

หมายเหตุ : เกมรัมมี่ (rummy) คนไทยจะเรียกว่า "ดัมมี่"

ต้นจิกไม่สู้จิก ไม่จิกสู้
เหมือนแปรงล้างขวดตลอด
งามเหลือที่จะเอ๋ยอ้างนางจิกงาม

ต้นจิกนี้มีชื่อว่าจิกสวน
หรือจิกบ้านลั่นดีไม่มีสาม
ภาษามลายูพูดะไ้อ้อคาม
กลีบดอกงามแฉฉมพุดงามตา

ดอกจิกสวนลั่นดอกออกช่อห้อย
ลงหยดฮ้อยจากปลายยอดหยดลงหนา
ดอกคล้ายแปรงล้างขวดตลอด
กลีบดอกออกมาสีกลีบบาน

ผลมีลักษณะเป็นรูปไข่
โคนแคบคล้ายแตรเหลี่ยมเปี่ยมดีฐาน
ผลมีเมล็ดเดี่ยวรูปไข่ออกตามยาว
เมษานานถึงกรกฎาคม

สรรพคุณแก้ไข้ตาอักเสบ
หรือตาเจ็บดีขึ้นได้เหมาะสม
ถ้าทำองร่วเอวใบและผลตำ
บ้างนิยมขับระดูขาวของสตรี

ใบอ่อนจิกบ้านมาทานเป็นผักสด
มีรสฝาดเล็กน้อยจิ้มกับยาสดดี
นำมาปลูกประดับวัดอารามดี
เพราะมีดอกและทรงพุ่มที่สวยงาม

เนื้อไม้มาใช้ก่อสร้างในร่ม
ที่เหมาะสมทำเรือพายน้ำเกรงงาม
เมล็ดเปลือกนำมาทูปเป็นปลายาม
บางเขตคามใช้สกัดเป็นยาฆ่าแมลง

อานนท์ ศรีวิสูตร

เดินชมไม้ในสวนให้ชอนฟัน

ดูงม็อกันแบบจิตพิศมัย

ชี้ข้มนกพิกินบินจากไป

ข้างกระโหลกเอ๋ยเลยร้างดา

เก็บดอกไม้ร่วงปลิวพลัดสมสู่

ได้ชมพุ่มงามยามมองหา

ดอกเป็นพวงข่อยขมขม้อยตา

งามนักหนาต้นจิกระริกใจ

จิกไม้งามทรงสวยด้วยเป็นพุ่ม   ปลุกที่ลุ่มเติบโตถึงกำนไท
เปลือกลำดากลมของเห็นเป็นเส้นใย   ปลุกทั่วไปริมฝั่งน้ำตามวัดวา

อันต้นจิก ไม้นี้มีประวัติ   เรืองราดจัดเข้าไว้ในศาสนา
ที่พักพิงร่มเงาพระศาสดา   พร้อมพยานาคราชมูจลินทร์

จึงนับเป็นไม้มงคลที่ประเสริฐ   ประโยชน์เลิศคือเป็นแท่นเทพยธิดา
สมุนไพรใช้รักษาเป็นยาจีน   ไม้ทองถิ่นปลุกไว้ให้ร่มเย็น

อัญชลี ณ เชียงใหม่

เป็นต้นไม้ในพระพุทธประวัติ
พระพุทธเจ้าทรงประทับหลั่งตรัสรู้
ใต้ต้นจิกที่ฝนหลั่งลงพร่างพรู
อมหนาวใบก็ยังไม่ร่วงอยู่เจ็ดวัน

จึงเชื่อว่าต้นจิกมีแหล่งกำเนิด มีถิ่นเกิด ในป่าหิมพานต์ประมาณนั้น
รอบสระใหญ่มีกลิ่นหอมเย็นทั่วกัน ต้นจิกนั้นได้แบ่งอภยมา

ปัจจุบันต้นจิกสองหรือจิกบ้าน ในทางการถือว่าเกิดในไทยหนา
ในพื้นบ้านใกล้เคียงเรียงกันมา ศรีลังกาถิ่นเดียวเอเชียเรา

ต้นจิกสองเป็นไม้พุ่มคลุมกิ่งก้าน ปดูลตามลานวัดวา ใ้หน้าเขา
เปลือกลำต้นมีสีน้ำตาลปนเทา เปลือกในแล้วสีขาวพุดอง

ถ้าจะปดูลจิกบ้านตำหนว่า ต้องเด็ดเจ้าปดูลที่ชุ่มน้ำชุ่มขัง
ปดูลริมคลองหนองคูน้ำขุดตัง เลยไม่ยั้งต้นจิกบ้านกิ่งก้านชู

ดอกจิกนั้นออกเป็นช่อออปลายกิ่ง ห้อยสอยจริงคล้ายแปรงแรงเร็ดหู
ก้านดอกยาวกลีบดอกสีขาวชมพู ดอกพรั่งพรูเดือนเมษาถึงกรกฎาคม

จตุพร สุวรรณปากแพรก

เราปลูกต้นจิกใหญ่ ไว้หนึ่งต้น
ดูเลยพ่นแสรไฟ ได้ทรงดี
เป็นจิกน้ำโตไว ไม่ก็ปี
ต้นอ่อนพีแตกกิ่ง ไม่ทิ้งใบ

ต้นจิกมีหลายชนิด คิดสงสัย
จิกอะไรควรปลูก ปลูกพื้นที่
จิกสวนหรือจิกบ้าน นั้นก็ดี
หากมีที่ควรปลูกไว้ ไม่ประดับ

ดอกจิกสวนพุ่มน้อย ย้อยระย้า ดอกใหญ่กว่าจิกน้ำ คล้ายหมพ
เปรียบเทียบดู จิกไหน ใครอยากรู้ ปลูกไว้ดู มองไป ให้สะดวก

ณรงค์ ศรีพุ่ม

ในชีวิตยัง ไม่เคยเห็นต้นจิก
จนระลึกทำให้ใคร่อยากเห็น
เคยเห็นแต่รูปดอกจิก ไม่อยากเห็น
ที่ลอยเด่นอยู่หน้า ไฟเมื่อไม่นาน

ดอกจิกทำร้ายรู้โดยห้อยระย้า
จุดดาราส่องลอยมาจากตรอกถนน
อยู่ใกล้ไอ้ยมให้เขยขึ้นรับทราบ
ดอกจะบานช่วงเมษา-กรกฎาคม

เป็นพันธุ์ไม้ยืนต้นมีทรงพุ่ม ขอบที่ลุ่มดินร่วนซุยยิ่งเหมาะสุด
ช่อดอกคล้ายแปรงล้างขวดน้ำเชยชม ด้วยสุขสมน้ำภิรมย์ยามดอกบาน

มีใบเดี่ยวเรียงรายนับอ้อมกิ่ง ได้ใช้ยิ่งเพิ่มความสุขเกษมศานต์
ดอกใบอ่อนหากินได้หาใดปาน จั๊มอาหารแกมน้ำพริกส้มเล็ดไป

สรรพคุณใช้เป็นยารักษาโรค บางส่วนโยกใช้เปื้อนปลาแห้งเหลือหลาย
ใช้เป็นสารฆ่าแมลงที่ปลอดภัย เนื่อไม้ใช้ทำอุปกรณ์ในบ้านเรือน

พุทธประวัติเคยกล่าวถึง ไม่นี่ เจ็ดวันที่เสวยวิมุตติสุขใต้เหมื่อน
ใต้จิกนี้หงส์ตรัสรู้มีส้มเลือน เห็นจิกเลือนนี้ถึงพระองค์คงรำไป

สั่งมีคุณเกี่ยอมาละมีโทษ อย่างโลดอยู่ใต้ลมและขัดไกรล้
กล่าวกันว่าเกสรจิกมีพิษร้าย หากเข้านั้นตาอักเสบหรือแดงเลย

อดัยพร แสงวงษ์

